

- реф. дис... канд. ист. наук: 07.00.01. – К., 1988. – 16 с.; *Николаенко Н. В.* Потребительская и промысловая кооперация в Крыму (1921–1929 гг.): Дис... канд. ист. наук: 07.00.01. – Симферополь, 1996. – 197 с.
- ² СУ УССР. – 1921. – № 11. – Ст. 320. – С. 365-366.
- ³ Сборник постановлений и распоряжений ВУЦИК. – 1921. – 1 июля – 15 ноября. – С. 79-81.
- ⁴ *Станиславский П. Я.* Правовое положение кустарно-промысловой кооперации на Украине // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 8. – С. 219.
- ⁵ ЦДАВО України. – Ф. 271. – Оп. 1. – Спр. 109. – Арк. 111.
- ⁶ *Терехов А.* Радянське кооперативне право. – Х.: Держвидав України, 1926. – С. 93.
- ⁷ Кризис промысловой кооперации // Бюллетень Губпромсоюза (Киевского губернского союза промысловой кооперации). – 1922. – № 2. – С. 1-2.
- ⁸ Отчет о деятельности Раб.-Крест. Правительства УСРР за период с 1 октября 1922 г. по 1 октября 1923 г. – Х.: Издание Управления делами СНК УССР, 1924. – С. 70.
- ⁹ *Штандель Э. Н.* Курс советского кооперативного права. – Х.: Книгоспилка, 1927. – С. 50.
- ¹⁰ ЦДАВО України. – Ф. 271. – Оп. 1. – Спр. 79. – Арк. 85.
- ¹¹ СУ УССР. – 1923. – Отд. I. – № 2. – Ст. 18. – С. 37-38.
- ¹² *Ашкинезер Ю. С.* Законы о кооперации. – Х.: Юрид. изд-во НКЮ УССР, 1925. – С. 230-233.
- ¹³ *Литваковский А.* Про фальшиво-кооперативні об'єднання й засоби боротьби з ними // Червоний юрист. – 1926. – № 2. – С. 69.
- ¹⁴ *Станіславський П. Я.* Правовий стан промислової кооперації України // Вісник промислової та промислово-кредитової кооперації України. – 1927. – № 2. – С. 56.
- ¹⁵ СЗ СССР. – 1927. – Отд. I. – № 23. – Ст. 256. – С. 499-506.
- ¹⁶ СЗ СССР. – 1927. – Отд. I. – № 26. – Ст. 281. – С. 544-553.
- ¹⁷ О торговле производственных кустарно-промысловых кооперативных артелей продукцией не собственного производства: Постановление Главкооперкома при СНК УССР от 16 июля 1926 г. // СУ УССР. – 1926. – Отд. II. – № 23. – Ст. 84. – С. 448-449.
- ¹⁸ *Крижанівський Ф.* Радянське кооперативне законодавство. – Х.: Держвидав України, 1928. – С. 115.
- ¹⁹ СУ УССР. – 1928. – Отд. I. – № 14. – Ст. 118. – С. 416-434.
- ²⁰ СЗ СССР. – 1928. – Отд. I. – № 30. – Ст. 267. – С. 575-583.
- ²¹ *Лобанов М. І.* Підсумки та перспективи роботи промислової кооперації // Вісник промислової та промислово-кредитової кооперації України. – 1927. – № 1. – С. 4.

Резюме

У статті аналізується законодавче регулювання правового статусу промислових кооперативів у радянській Україні 1920-х років, розглядаються взаємовідносини промислової кооперації з державою.

Ключові слова: кооперація, промисловий кооператив, правовий статус, кооперативне законодавство.

Резюме

В статье анализируется законодательное регулирование правового статуса промысловых кооперативов в советской Украине 1920-х годов, рассматриваются взаимоотношения промысловой кооперации с государством.

Ключевые слова: кооперация, промысловый кооператив, правовой статус, кооперативное законодательство.

Summary

In the article legislative regulation of a legal status of trade cooperative societies in the Soviet Ukraine 1920th is analyzed, mutual relations of producers' cooperation with the state are considered.

Key words: cooperation, trade cooperative society, legal status, the cooperative legislation.

Отримано 14.01.2010

Р. В. ІГОНІН

Руслан Владиславович Ігонін, докторант Національного університету Державної податкової служби України

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕОРІЇ «ЗМІШАННЯ» ВЛАД НА ПРИКЛАДІ США XVIII–XIX СТОРІЧЧЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Метою даної статті є: дослідження адміністративно-правових аспектів реалізації теорії поділу влад Ш. Л. Монтеск'є на прикладі США у XVIII–XIX сторіччях.

Завданнями цієї статті є:

- дослідження проблем реалізації теорії поділу влад Ш. Л. Монтеस्क'є на прикладі США у XVIII-XIX сторіччях;
- аналіз феномену часткового «змішання» влад;
- формулювання висновку щодо значення феномену часткового «змішання» влад для адміністративного права.

Перші спроби втілити правову концепцію Ш. Л. Монтеस्क'є на практиці були здійснені легіслатурами штатів США у XVIII-XIX сторіччях.

Відразу ж після цього, теоретичні побудови Ш. Л. Монтеस्क'є зіштовхнулися з суворими викликами політичного процесу. Запроваджений на практиці принцип поділу влад почав давати «збої». Проблема полягала в тому, що центр влади постійно зміщувався в напрямку однієї з гілок влади – влади, яка мала найширші повноваження та найефективніші засоби впливу на інші гілки. В умовах американської дійсності XVIII сторіччя цією владою була законодавча. Однак, незалежно від того, до якого полюсу (законодавчого, виконавчого, судового) тяжіла державна влада, загальна постановка проблеми залишалася незмінною. У зв'язку з цим, на порядок денний було винесено питання вироблення ефективного механізму збалансування гілок влади, а краще, і більш точно сказати (мова йде про американський досвід) про збалансування взаємовідносин державних інституцій, які уособлювали ці гілки.

Провідні державні діячі США періоду XVIII–XIX ст.ст. вбачали вирішення даної проблеми у забезпеченні автономії волі (незалежності) органів державної влади шляхом функціонування системи стримування і противаг, яка працювала двояко: по-перше, орган державної влади, що уособлював в собі якусь з гілок влади, впливав на орган іншої гілки влади у межах повноважень, які згідно теорії абсолютного поділу влад відносилися до його компетенції; по-друге, у разі потреби, з метою підвищення ефективності впливу на органи іншої гілки влади він міг наділятися деякими повноваженнями, які згідно теорії абсолютного поділу влад були йому неpritаманні та відносилися до компетенції інших гілок.

Даний підхід трансформувалася питання забезпечення незалежності абстрактних гілок влади у питання забезпечення незалежності органів державної влади, які ці гілки собою персоніфікували. Ця обставина зумовила дрейф американського конституціоналізму від ідеального тлумачення концепції Монтеस्क'є, пов'язаного з ідеєю якомога повного розмежування гілок влади, до ідеї якомога повного розмежування компетенції вищих органів державної влади, яка аж ніяк не уособлювала принцип поділу влад у його абсолютному значенні.

Більше того, якщо Ш. Л. Монтеस्क'є вбачав у політично самобутньому державному устрої Англії XVIII ст. існування в початковому варіанті ідеї поділу державної влади на гілки, то політичні діячі США – Дж. Медісон, О. Гамільтон, Д. Джейн, що користувалися творчим псевдонімом «Публій», окрім цього використовували ще й феномен «взаємопроникнення» влад.

Вони звернули увагу на те, що в тогочасній Англії голова виконавчої влади володів деякими повноваженнями, характерними для законодавчої влади (зокрема право укладення міжнародних договорів, які набували сили закону) та призначав на посади суддів судового департаменту, а орган законодавчої влади втручався у сферу виконавчої влади за допомогою ним створеного спеціального органу «конституційної ради», який функціонував у рамках виконавчої влади. Окрім цього, орган законодавчої влади здійснював функції Вищого суду країни (мається на увазі вища палата парламенту, так звана «палата лордів», яка існувала протягом 610 років, аж до реформи судової влади Великобританії, проведеної у 2009 р.), а судді брали участь у засіданнях органу законодавчої влади¹.

Не ідеалізуючи суспільний і державний лад Англії XVIII ст., варто відмітити, що на цей час вона вигідно відрізнялася від більшості європейських країн відносним розвитком демократичних інституцій. Тому перехрещення повноважень різних органів влади не лише не створювало загрози для політичних прав і свобод підданих корони, а, й навпаки виступало певною гарантією їх недоторканості та непорушності, що дало змогу Дж. Медісон, О. Гамільтон, Д. Джейну взяти за відправну точку власних правових теорій особливості організації державно-правового життя цієї країни.

Тому вони дійшли висновку, що при формальному поділі влад без створення функціонального механізму стримувань і противаг, який перебуває в тісному взаємозв'язку з явищем «часткового злиття влад», та за умови відсутності інших стримуючих соціальних факторів державна влада буде знаходитися під постійним ризиком перетворення на тиранічну. «Зауважу, що просте проведення на папері конституційних меж між законодавчою, виконавчою та судовою владою не створює достатнього захисту від тих вторгнень, які ведуть до притаманного тиранії зосередження всієї повноти влади в одних і тих самих руках»².

Здійснення «сліпого» та «безумовного» поділу влад не лише не сприяє захисту прав і свобод, а й «породжує» всі необхідні вихідні умови для перетворення влади на тиранію та порушення прав підданих.

Відсилаючи до Конституції штату Нью-Гемпшир, в якій було нормативно закріплено положення про доцільність саме «умовного», і виключно у виправданому масштабі поділу влад «законодавча, виконавча і судова влада мають бути розділені й незалежні одна від одної, тією мірою, в якій природа вільного правління допускає це, чи наскільки це відповідає логіці зв'язків, що сполучає весь державний устрій в одну нерозривну, цілу і дружну єдність»³ і відповідно до якої «сенат, який є носієм законодавчої влади, виконує обов'язки суду в справах відсторонення від посади. Президент, який є главою виконавчої влади, головує в сенаті і, крім рівного з усіма голосу за всіх випадків, має вирішальний голос у разі розподілу голосів порівну. Сам глава

виконавчої влади за відомих обставин щорічно затверджується на посаді сенатом, а його рада обирається сенатом з числа членів останнього. Також і деякі чиновники на службі штату призначаються законодавцями. А всі члени судового відомства – виконавчою владою»⁴, «Публій» стверджував про потребу кожної гілки влади (втіленню у системі певних органів чи органу) відтворювати у віднесеній до її сфери компетенції квазі – повноваження властиві іншій гілці (відповідній системі органів чи органу).

Цікавим прикладом у цьому відношенні був конституційний устрій штатів Нью-Джерсі та Делавар. Так у Нью-Джерсі, де «різні роди влади злиті тісніше... Губернатор, який є главою виконавчої влади, призначається законодавчою; він же є суддею в суді справедливості, а також у справах про спадщину і опіку, членом верховного апеляційного суду і головою з правом вирішального голосу одного з органів законодавчої влади. З іншого боку, цей ж орган законодавчої влади є виконавчою радою при губернаторові, разом з яким утворює апеляційний суд. Члени судового відомства призначаються органом законодавчої влади і можуть бути зміщені однією з гілок на вимогу іншої»⁵. У свою чергу, у штаті Делавар «глава виконавчої влади щорічно обирається законодавчою. Співкері законодавчих палат є віце-президентами штату (виконавча влада). Голова виконавчої влади з шістьма заступниками, що призначаються по троє від кожної законодавчої палати, утворюють верховний апеляційний суд. У призначенні на посади інших суддів також беруть участь законодавчі збори. У всіх штатах члени законодавчих зборів мають право одночасно відправляти обов'язки мирових суддів. Окрім цього, у штаті Делавар члени однієї з законодавчих палат є мировими суддями *ex officio* (в силу займаної посади – лат.) А також є членами виконавчої ради. Вищі посадові особи виконавчої влади на посаді призначаються законодавчими зборами, одна з палат якого ще й відає питанням відсторонення від посади. Усі чиновники можуть бути зміщені за поданням законодавчих зборів»⁶.

Навіть такі штати як Массачусетс, Меріленд, Північна Кароліна, Джорджія, Вірджинія, які у своїх конституціях «сповідували» принцип «жорсткого» (абсолютного) поділу влад, у реальному житті його не дотримувалися.

Аналізуючи конституційний лад всіх згаданих штатів «Публій» наводить чисельні випадки часткового «змішання» («злиття») відокремлених влад. Проте, він застерігає від помилок бездумного «змішання» чи «злиття» влад допущених деякими державними діячами окремих штатів США. «Я цілком усвідомлюю, що разом з відмінними принципами, котрі ними проголошуються, ці положення несуть в собі... і недосвідченість, притаманну тим, хто їх висловлював»⁷. Міра такого «змішання» чи «злиття» має визначатися єдиною метою запобіганням узурпації влади (забезпеченням повноцінної незалежності органів державної влади, які персоніфікують собою окремі гілки) та гарантуванням недоторканності та непорушності прав громадян.

Американський конституціоналізм XVIII–XIX ст. ввібрав в себе все краще, що на той час було запропоновано європейською політикою – правовою доктриною поділу влад. Однак, він не просто рецептував її положення, а на основі здобутого емпіричного досвіду, пов'язаного з її застосуванням, творчо осмислив, скоригував і доповнив ідеєю стримувань та противаг, яка «дозволяла» у виправданих «дозах» часткове «злиття» чи «змішання» влад або, висловлюючись сучасною мовою, їх дисперсію, що докорінно змінило палітру конституційної теорії та вплинуло на вироблення якісно нових підходів для подальшого наукового пошуку і розробки формули ідеального співвідношення різних влад з метою запобігання надмірної концентрації влади в одному центрі та створення мережі правових гарантій забезпечення прав і свобод людини на фундаментальному державному рівні.

Концептуальне оформлення американським конституціоналізмом XVIII–XIX ст. принципу поділу влад дозволило сформулювати ряд наступних загальноприйнятних у сучасній конституційній теорії висновків: він перешкодив концентрації влади певним органом чи особою⁸; був одним із проявів принципу плюралізму⁹; як правило, реалізовувався за допомогою конституційно-правового механізму¹⁰; поєднувався з системою стримувань і противаг¹¹ та відтворював природу конституційності як такої.

Можна справедливо вважати, що американський конституціоналізм XVIII–XIX ст. «увінчав» собою так званий «класичний період» розвитку теорії поділу влад. Його особлива заслуга полягала в тому, що він вказав на нові шляхи до більш коректного розуміння теорії поділу влад.

Вирішення проблем, пов'язаних із практичним впровадженням цієї теорії в політико-правовий вимір життя США, допомогло переосмислити її засадничі постулати, з огляду на недоцільність та нездійсненність абсолютного розмежування влад.

Як влучно зазначала Н. А. Жук: «Засновників США турбувало не стільки чітке розмежування компетенції між органами влади, скільки проблема запобігання можливості безумовного домінування будь-якого з них над іншими»¹².

Як неодноразово звертав увагу «Публій», розподіл влад у абсолютному значенні не тільки не міг бути справжнім гарантом прав громадян (через послаблення функціональної взаємодії між різними органами державної влади), а ще й виплекати сприятливі умови до переродження влади у тиранічну (через «породження» перешкод для створення дійсно незалежних органів влади, оскільки за таких умов завжди існуватиме ризик поглинання «сильною» владою «слабшої»).

На думку провідних американських політичних діячів, єдиним виходом з ситуації, що склалася було гіпотетичне припущення можливості «взаємопроникнення» чи «вторгнення» функціонально відокремлених влад у компетенцію одна одної.

Обґрунтування класиками американської політико-правової думки тези про необхідність «взаємопроникнення» («вторгнення») влад у компетенцію одна одної дало підстави сумніватися в об'єктивній спромож-

ності до реалізації у «чистому» вигляді доктрини поділу влад. Тому скепсис щодо сприйняття концепції поділу влад, у першу чергу, був обумовлений саме неможливістю її втілення на практиці в ідеалізованому варіанті.

До речі, поділ влад у абсолютному відношенні ніким, ніде і ніколи так і не був здійснений. Навіть перші конституції США і Франції XVIII–XIX ст. не містили положень, в яких би на нормативно-правовому рівні закріплювався абсолютний поділ влад.

Звертаючи увагу на це «слабке» місце концепції поділу влад, ряд мислителів взагалі заперечували поділ єдиної державної влади на частини.

Ще Жан Жак Руссо (1712–1778) у своїй праці «Про суспільний договір» писав: «Вони створили з державної влади фантастичну істоту, яка складається з відмінних частин, що були зібрані з різних місць... Цей забобон виникає з невірного розуміння природи суверенної влади»¹³.

Щодо проблеми абсолютного поділу влад Гегель (1770–1831) у «Філософії права» аргументовано вказував на загрозу гармонії державної влади, яку в собі приховувала ідея абсолютного розподілу влад¹⁴.

У свою чергу Л. Гумплович (1838–1909) зазначав, що так звані гілки влади «є лише відмінними функціями» єдиної державної влади¹⁵, а класик російської правової науки Г. Шершеневич (1863–1912) взагалі з високим ступенем категоричності стверджував, що якщо «здійсниться поділ державної влади, то її єдність буде знищено»¹⁶.

Узагальнюючи критичні зауваження щодо неможливості абсолютного поділу та розмежування влад у реальному житті, слід процитувати слова відомого українського вченого правознавця В. Б. Авер'янова: «...влада за змістом є єдиною, а принцип поділу влади є більш теоретичним постулатом чи доктриною... Зміст принципу поділу влади доцільно тлумачити як констатацію того факту, що державна влада реалізується через певні види державних органів. Між ними розподілені державно-владні повноваження таким чином, що вони є самостійними при реалізації своєї компетенції ...»¹⁷.

Продовжуючи розмірковувати над проблемою поділу влад він додає: «Доктрина поділу влад будується на деяких узагальненнях, тобто типових функціях державної влади. Тоді як реальна система органів державної влади зумовлюється не тільки цим фактором, а й іншим – змістом більш конкретних функцій та завдань, що впливають із життєвих потреб організації державного та суспільного життя країни. З огляду на це, поряд з державними органами, які більш менш співпадають з «класичними» гілками влади, існують органи, що мають змішаний, перехідний або наскрізний характер...»¹⁸.

Таким чином, на підставі аналізу державного устрою Англії, а також узагальнень відповідних теоретичних міркувань «Публій» дійшов висновку, що загроза правам і свободам громадян виникає лише у випадку абсолютного злиття влад, коли одна з гілок влади поєднує всю чи переважну частину повноважень іншої.

На відмінну від цього, часткове злиття (змішання) влад, яке здійснюється з метою врівноваження, стримування та, в кінцевому підсумку, забезпечення незалежності органів держави, які репрезентують ці влади, є корисним, з огляду на необхідність створення додаткових гарантій захисту прав особи.

«Публій» вважав, що реалізація поділу влад має бути виваженою і підпорядкованою принципу доцільності, а не здійснюватися свавільно. Важливо завжди уникати штучного поділу влад, позбавленого здорового глузду та врахування політико-правової дійсності. Інакше, такий «поділ» послабить окремі гілки влади, порушивши їх баланс, та призведе до узурпації влади.

До речі подібні погляди знайшли своє підтвердження і в політико-правовій практиці Української держави (мається на увазі існування окремих інститутів адміністративного права (інститут державної служби) та органів чи структур з адміністративно-правовим статусом (Секретаріат Верховної Ради України, Апарат Верховного Суду України) у рамках органів державної влади, діяльність яких загалом не підпадає під адміністративно-правове регулювання тощо).

Таким чином, на нашу думку, досвід реалізації концепції поділу влад Ш. Л. Монтеск'є на прикладі США у XVIII–XIX сторіччях дозволяє припустити можливість включення до структури органів законодавчої і судової влади державних органів з адміністративно-правовим статусом та з методологічних позицій обґрунтувати доцільність такого «включення» Що, у випадку реалізації даної моделі, призведе до збільшення обсягу предмету адміністративного права та прямо позначиться на адміністративно-правовій галузі.

¹ Федералист. Политические эссе А. Гамильтона, Дж. Мэдисона и Дж. Джея: Пер. с англ. / Под общ. ред., с предисл. Н. Н. Яковлева, коммент. О. Л. Степановой. – М.: Издательская группа «Прогресс» – «Литера», 1994. – С. 324-325.

² Там само. – С. 326.

³ Там само. – С. 326.

⁴ Там само. – С. 327.

⁵ Там само. – С. 328.

⁶ Там само. – С. 329.

⁷ Там само. – С. 330.

⁸ Шморгун О. Про обмеження влад та необмежену владу / О. Шморгун // Розбудова держави. – 1999. – № 1-6. – С. 39.

⁹ Бернад Г. Сіган Створення конституції для народу чи республіки, які здобули свободу / Г. Бернад Сіган. – К.: Веселка, 1993. – С. 17.

¹⁰ Нижник Н. Вступ // Державне управління в Україні: централізація і децентралізація: Монографія / В. Б. Авер'янов, І. А. Грицяк, С. Д. Дубенко. Відп. ред. Н. Р. Нижник. – К.: Вид-во УАДУ, 1997. – С. 50.

¹¹ Бернхем В. Вступ до права та правової системи США / В. Бернхем. – К.: Демократичні ініціативи, 1999. – С. 18.

¹² Жук Н. А. Стимування і протидія в системі поділу влад в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук:12.00.01. / Жук Наталія Анатоліївна. – Х., 2006. – С. 14.

¹³ Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре. Трактаты / Жан-Жак Руссо – М.: «Канон-пресс», 1998. – С. 217-218.

¹⁴ Гегель Г. В. Ф. Философия права / Георг Вильгельм Фридрих Гегель – М.: Мысль, 1990. – С. 308-309.

¹⁵ Гумплович Л. Общее учение о государстве / Людвиг Гумплович – СПб.: Изд-во Н. К. Мартынова, 1910. – С. 269.

¹⁶ Шершеневич Г. Ф. Общая теория права / Габриель Феликсович Шершеневич – М.: Изд-во Бр.Башмаковых, 1910. Ч. 1. – С. 221.

¹⁷ Державне управління: теорія і практика / [Авер'янов В. Б., Цветков В. В., Шаповал В. М. та ін.]; під заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К.: Юрінком Інтер, 1998 – С. 38.

¹⁸ Там само.

Резюме

В даній статті розглядаються методологічні проблеми реалізації теорії поділу влад на прикладі США у XVIII–XIX сторіччях. У зазначеному контексті аналізується феномен часткового «змішання» влад та його значення для адміністративного права.

Ключові слова: поділ влад, «змішання» влад, предмет адміністративного права.

Резюме

В данной статье рассматриваются методологические проблемы реализации теории разделения властей на примере США в XVIII–XIX веках. В указанном контексте анализируется феномен частичного «смешение» властей и его значение для административного права.

Ключевые слова: разделение властей, «смешение» властей, предмет административного права.

Summary

This article discusses the methodological problems of implementation of the theory of separation of powers by the example of the United States in the seventeenth and nineteenth centuries. In that context, analyzes the phenomenon of partial «mixing» of powers and its significance for administrative law.

Key words: separation of powers, «mixing» of powers, the subject of administrative law.

Отримано 4.03.2010

В. О. КАЧУР

Віра Олегівна Качур, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри Національного університету біоресурсів та природокористування України

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «PERSONA», «STATUS» І «CAPUT» У РИМСЬКОМУ ПРАВІ

Головною тенденцією сучасного світового розвитку є глобалізаційні процеси, які пронизують усі сфери суспільного життя – економіку, політику, культуру тощо. Не останнє місце серед них займає гуманізація суспільних відносин. Відтак юридична наука повинна бути готовою сформулювати нові підходи до з'ясування місця людини у праві, в якому вона виступатиме метою, а не засобом. Це вимагає докорінного переосмислення такої правової конструкції як суб'єкт права. А цього можна досягнути лише надаючи зміст і значення цінностям і традиціям, що склалися сторіччями і відповідають потребам сьогодення¹.

Відтак цікавим є досвід римлян щодо уявлень про суб'єкта права, його правоздатність, дієздатність, деліктоздатність, які змінювалися протягом всього періоду існування Римської держави. При цьому спеціальних термінів для їх позначення тогочасна юриспруденція не виробила. Незважаючи на це, римська правова традиція у цій сфері чітко простежується у кодифікаціях XVIII–XIX ст., де вона «наповнювалась новим змістом, доктрина суб'єкта права розвивалася залежно від суспільно-політичних обставин та цивілізаційних змін»².

З огляду на це метою пропонованого дослідження є спроба показати співвідношення понять «persona», «status» і «caput» через призму розкриття їх етимології та змісту.

Усе право в Римі встановлювалося й існувало заради людей (Dig.1.5.2)³, адже саме вони виступали учасниками відносин, регулювати які було покликане об'єктивне римське право. Саме тому при поділі